

EDUKACIJOM DO ODRŽIVOG TURIZMA: ULOGA TURISTA NA OČUVANJE OKOLIŠA / EDUCATION FOR SUSTAINABLE TOURISM: THE ROLE OF TOURISTS IN ENVIRONMENTAL PRESERVATION

Denis Marjanović¹, Nera Akrap¹

¹Internacionalni univerzitet Travnik u Travniku Aleja Konzula–Meljanac bb, 72270 Travnik,
BiH

e-mail: marjanovic.denis@yahoo, akrapnera5@gmail.com

Izvorni naučni rad

<https://www.doi.org/10.58952/zr20251402243>

UDK / UDC 37:338.48j:502.131.3

Sažetak

Razvoj održivog turizma postaje sve važniji cilj u globalnim i lokalnim okvirima, posebno u zemljama u razvoju poput Bosne i Hercegovine. Održivi turizam zahtijeva usklađenost ekonomskih, ekoloških i društvenih aspekata, a ključnu ulogu u njegovoj implementaciji ima edukacija turista. Edukacija i informiranje posjetitelja o važnosti očuvanja okoliša, pravilnom odlaganju otpada i ekološkim praksama predstavljaju temelj stvaranja ekološke svijesti. Turističke zajednice, hoteli i privatni iznajmljivači trebaju aktivno sudjelovati u promociji održivog ponašanja kroz letke, video materijale i volonterske programe. Osim toga, zakonodavni okvir i infrastruktura, poput zelenih otoka i reciklomata, moraju podržati ove aktivnosti. Posebnu važnost ima motivacija turista putem nagrada i pozitivnih primjera. Istraživanje provedeno među turistima ukazuje na potrebu za većom dostupnošću edukativnih sadržaja i jačom institucionalnom podrškom održivom turizmu u Bosni i Hercegovini.

Ključne riječi: održivi turizam, edukacija, turisti, okoliš, ekološka svijest

JEL klasifikacija: Q56, L83, I25, Q01

Abstract

The development of sustainable tourism is becoming an increasingly important objective both globally and locally, particularly in developing countries such as Bosnia and Herzegovina. Sustainable tourism requires the integration of economic, environmental, and social dimensions, with tourist education playing a key role in its implementation. Educating and informing visitors about environmental protection, waste management, and eco-friendly practices are fundamental steps toward raising ecological awareness. Tourist boards, hotels, and private accommodation providers should actively promote sustainable behavior through brochures, videos, and volunteer initiatives. Furthermore, legal frameworks and infrastructure, such as recycling stations and green islands, must support these efforts. Tourist motivation through incentives and positive examples also plays a significant role. Research conducted among tourists highlights the need for broader access to educational materials and stronger institutional support for sustainable tourism development in Bosnia and Herzegovina.

Keywords: sustainable tourism, education, tourists, environment, ecological awareness

JEL classification: Q56, L83, I25, Q01

UVOD

U suvremenom društvu, koje je obilježeno ubrzanim gospodarskim razvojem i snažnom materijalizacijom, često se zanemaruje ravnoteža između čovjeka i okoliša. Turizam, kao jedna od najdinamičnijih gospodarskih grana, snažno utječe na lokalne zajednice, prirodne resurse i kulturno naslijeđe. Upravo zbog toga koncept održivog turizma postaje sve značajniji, budući da njegovi temelji uključuju ekološku, društvenu i ekonomsku odgovornost.

Održivi turizam usmjeren je na očuvanje prirodnog okoliša, poticanje razvoja lokalne zajednice i racionalno korištenje resursa. Njegova primjena ne ograničava se samo na ruralna područja, već obuhvaća sve vrste turističkih destinacija, stvarajući sinergiju između turista, lokalnog stanovništva i gospodarskog razvoja. Ključno je educirati turiste o odgovornom ponašanju, jer njihovo aktivno sudjelovanje značajno doprinosi očuvanju okoliša i dugoročnom razvoju destinacija.

Suprotno tome, masovni turizam, karakteriziran sezonskom koncentracijom turista i velikim opterećenjem infrastrukture, često dovodi do negativnih ekoloških, socijalnih i gospodarskih posljedica. Pretjerana turistička eksploatacija resursa, onečišćenje okoliša, gubitak kulturne autentičnosti i degradacija destinacija predstavljaju ozbiljan izazov za održivi razvoj turizma.

U Bosni i Hercegovini, unatoč postojećim zakonskim regulativama i međunarodnim projektima, prisutni su problemi poput nedostatka ekološke infrastrukture, neadekvatnog odlaganja otpada i nedovoljne prisutnosti komunalnih redara. Uloga turističkih zajednica, državnih institucija, velikih turističkih sistema te primjena motivacijskih mehanizama ključni su za podizanje ekološke svijesti turista i implementaciju održivih praksi.

Ovaj rad ima za cilj istražiti stavove i ponašanje turista u kontekstu očuvanja okoliša i reciklaže prilikom posjeta turističkim destinacijama, s posebnim naglaskom na edukativne aktivnosti i ulogu komunalnih redara. Rezultati istraživanja pružaju uvid u učinkovitost trenutnih mjera ekološke edukacije i identificiraju smjernice za unapređenje održivog turizma u Bosni i Hercegovini.

1. POJAM ODRŽIVOG TURIZMA

Vrijeme u kojem živimo toliko se materijaliziralo da se gotovo u svakoj situaciji nastoji ostvariti materijalni interes, bilo financijski ili u nekom drugom obliku. Takav pristup životu i radu neminovno je doveo do stanja u kojem se danas nalazi svijet. Pohlepa za profitom sve više udaljava ljude jedne od drugih te narušava ravnotežu između čovjeka i okoliša. Postavlja se pitanje: kako popraviti trenutno stanje u kojem smo se našli?

U kontekstu održivog turizma i edukacije turista, važno je naglasiti da svatko može dati svoj osobni doprinos očuvanju okoliša. Čovjek mora raditi i stvarati materijalna dobra kako bi opstao, ali istodobno je nužno razvijati svijest da gospodarski razvoj mora biti u skladu s brigom za prirodu i dugoročni održivi razvoj zajednice.

1.1. ŠTO JE ODRŽIVI TURIZAM

Održivi turizam je ekološki, društveno i ekonomski odgovoran oblik turizma (engl. sustainable tourism), čiji je jedan od glavnih ciljeva poticanje očuvanja prirodnog okoliša, unapređenje kvalitete života lokalnog stanovništva te racionalno korištenje resursa.

Pojam „održivosti“ podrazumijeva ponašanje koje minimalizira negativne utjecaje na okoliš, potiče odgovorno upravljanje prostorom i njeguje poštivanje lokalne kulture. Stoga se održivi turizam može shvatiti kao oblik turizma koji stavlja snažan naglasak na ekološki prihvatljive i društveno odgovorne prakse turista i turističkih subjekata.

Osim očuvanja okoliša, održivi turizam potiče razvoj lokalne ekonomije, jača društvenu koheziju i pridonosi dugoročnom razvoju lokalnih zajednica. Primjeri dobre prakse uključuju očuvanje voda, racionalnu upotrebu energije, recikliranje, odgovorno upravljanje prirodnim resursima te implementaciju projekata zaštite okoliša i edukaciju turista.

Iako se održivi turizam često razvija u ruralnim područjima, on nije ograničen samo na njih; primjenjiv je u svim vrstama destinacija. Turisti borave u prirodnom okruženju, druže se s lokalnim stanovništvom, uče o njihovoj kulturi i svakodnevici te usvajaju navike koje potiču ekološku osviještenost i odgovorno ponašanje.

1.2. ZNAČAJ ODRŽIVOG TURIZMA

Povećana svijest o klimatskim promjenama dovela je do promjena u gospodarskim aktivnostima, ali i životnim stilovima ljudi. Te promjene vidljive su i u turizmu. Zbog toga je važno educirati turiste kako bi preuzeli odgovornost za vlastito ponašanje u destinaciji. Kada se turisti tretiraju kao „održivi turisti“, odnosno potiče ih se da djeluju ekološki odgovorno, njihovo osobno sudjelovanje značajno doprinosi očuvanju okoliša. To je jedan od najvažnijih doprinosa održivog turizma.

Održivi turizam postao je jedna od ključnih mjera za smanjenje negativnih utjecaja turizma na okoliš i povećanje pozitivnih učinaka turističke industrije. On je sastavni dio zelene ekonomije i predstavlja oblik turizma koji ostvaruje sinergiju s lokalnim kulturnim i gospodarskim okruženjem. Na taj način doprinosi bržem razvoju lokalnih sredina i većem zapošljavanju stanovništva. Posebno je važan za ruralna područja gdje druge gospodarske grane nisu razvijene.

2. POJAM I ODREDNICE MASOVNOG TURIZMA

Pod pojmom masovni turizam podrazumijeva se najraširenija vrsta turizma koja je obilježila razdoblje nakon Drugog svjetskog rata praćeno snažnim gospodarskim rastom. Svoj razvoj započeo je u zapadnim društvima, a razdoblje između 50-ih i 80-ih godina 20. stoljeća naziva se zlatnim dobom masovnog turizma. Masovni turizam se najčešće definira kao oblik turizma u kojem je zastupljen velik broj turista koji putuju organizirano, najčešće u aranžmanima turističke agencije ili turoperatora.

Temeljna obilježja masovnog turizma su:

SEZONSKI KARAKTER,
PROSTORNA KONCENTRACIJA,
DISTRIBUCIJA TURIZMA,
NEADEKVATNA STRUKTURA TURISTIČKE PONUDE.

Osnovne karakteristike masovnog turizma odnose se na činjenicu da turisti putuju istovremeno u istu turističku destinaciju, što im omogućuje nižu cijenu putovanja. Pojam masovnog turizma danas se često veže za paket aranžmane, jeftine letove, all-inclusive odmarališta i krstarenja.

2.1. UTJECAJ MASOVNOG TURIZMA NA ODRŽIVOST

Turizam sam po sebi nije zagađivač okoline, ali u masovnosti je zagađivanje neizostavan dio djelovanja turizma. Posljedice turizma ovise prvenstveno o čovjeku, o turističkim planerima i radnicima, ali i turistima. Neuravnotežen razvoj turizma velika je prijetnja i nosi brojne troškove koje najčešće snose lokalne zajednice. Neprihvatljivo je nekontrolirano iscrpljivati i degradirati prirodne i antropogene resurse kako bi se u kratkom vremenu ostvario što veći profit. Ostvarenje profita na račun i štetu budućih naraštaja vodi destinaciju u propast.

Običaji koji su izumirali prije nego što su ih otkrili turisti ponovno su oživjeli, no njihovo nekontrolirano korištenje, kao posljedica masovnih i nekontroliranih posjeta spomenicima, povijesnim lokalitetima i turističkim atrakcijama, može dovesti do onečišćenja, oštećenja te uništenja objekata interesa.

Turizam generira opasne ekološke posljedice u atmosferi, kopnu i vodenim površinama, a masovni turizam može stvoriti znatan pritisak na lokalne resurse kao što su energija, hrana, zemlja i voda, koji su u nekim destinacijama ionako ograničeni.

Pretjerana turistička upotreba uzrokuje:

PRENAPUČENOST,
STVARA PROBLEME S PARKIRANJEM, SMEĆE I BUKU
ISTISKUJE LOKALNO STANOVNIŠTVO.

Veliki dijelovi zajednice počinju ovisiti o turizmu na štetu drugih industrija, što vodi gubitku samostalnosti i tradicionalnih aktivnosti. To rezultira gubitkom onoga što je prvotno privuklo turiste i ugrožava resursnu osnovu turizma.

Za prihvatanje mase turista gradi se golema infrastruktura i prihvatni kapaciteti koji u mnogim područjima dovode do zagađenja prostora. Neplanirani razvoj turističke infrastrukture dovodi do promjene vizualne privlačnosti, ugodnosti mjesta za zajednicu i posjetiteljskog iskustva za turiste. Masovni turizam, osobito u glavnoj sezoni, doprinosi smanjenju i narušavanju kvalitete usluge te stvara netrpeljivost domicilnog stanovništva prema posjetiteljima i turizmu općenito

3. PROBLEMI IZ PRAKSE

Sve veća važnost i uloga pridaje se turizmu, posebno u zemljama u razvoju poput Bosne i Hercegovine, koje se suočavaju s brojnim izazovima u procesu turističkog razvoja. Jedan od ključnih izazova jeste razvoj održivog turizma, ali je pritom važno naglasiti i probleme koje turizam može generirati. Među osnovnim problemima ističe se pitanje očuvanja okoliša i sposobnost destinacije da odgovorno upravlja prirodnim resursima.

U Federaciji Bosne i Hercegovine zakon o zaštiti okoliša jasno je definiran i predstavlja temelj za uspostavljanje standarda očuvanja prirode. Međutim, zakonska regulativa je samo polazište – stvarni napredak može se postići tek dosljednom primjenom zakona i vidljivim rezultatima na terenu. Upravo tu se javlja jedan od najizraženijih problema: nedostatak tzv. zelenih otoka i drugih infrastrukturnih rješenja neophodnih za efikasno upravljanje otpadom u turističkim mjestima.

Slika 1. Zeleni otok

Izvor: <https://www.subotica.com/vesti/nova-ekoloska-ostrva-kao-pojacanje-dosad-unistenim-id13976.html>

Postoje brojni IPA projekti na koje se može aplicirati radi postavljanja tzv. zelenih otoka, koji značajno doprinose unapređenju sistema odlaganja otpada u turističkim destinacijama. Projekat prikazan na slici finansiran je upravo kroz takav IPA program, što dokazuje da međunarodni fondovi mogu igrati važnu ulogu u izgradnji ekološke infrastrukture.

Put ka očuvanju okoliša u turističkim mjestima uveliko zavisi od kvalitetne infrastrukturne osnove, koja zatim omogućava nadogradnju kroz edukaciju i stvaranje ekološke svijesti. Bez pravilno izgrađene infrastrukture, naponi usmjereni ka edukaciji turista o ekologiji ne mogu dati željene rezultate, jer svijest i ponašanje moraju biti praćeni funkcionalnim i dostupnim rješenjima.

Ovdje se nameće ključno pitanje: Kako educirati i osvijestiti turiste koji posjećuju određenu destinaciju? Pri tome je važno sagledati tko sve treba imati ulogu u ovom procesu.

3.1. ULOGA TURISTIČKIH ZAJEDNICA

Turističke zajednice, koje značajan dio svojih aktivnosti usmjeravaju na promociju destinacije i razvoj informativnih centara, mogu postati temelj za izgradnju ekološke svijesti turista.

To se može postići kroz sljedeće aktivnosti:

Izrada letaka ili brošura sa mapom zelenih otoka ili reciklomata,

Produkcija promotivnih videa o negativnim efektima neadekvatnog odlaganja otpada,

Uključivanje prikaza i lokacija zelenih otoka i reciklomata u info-centre.

Pored toga, turističke zajednice trebaju razviti saradnju s hotelima i privatnim iznajmljivačima kako bi zajednički implementirali koncept ekološke edukacije turista.

U tom procesu otvaraju se važna pitanja:

Zašto se u svakoj sobi ne bi nalazila brošura o ekološkoj svijesti?

Zašto se na ulazu u hotel ne bi prikazivao kratak video o važnosti očuvanja okoliša?

Zašto ne angažirati volontere koji bi tokom turističke sezone kroz interaktivne i zabavne aktivnosti podizali svijest o ekologiji?

Turističke zajednice tako stvaraju osnovu koja se prenosi na privredne subjekte, a oni dalje, kroz vlastite komunikacijske kanale, šire poruke o važnosti odgovornog ponašanja turista u prostoru.

3.2. ULOGA DRŽAVE I KOMUNALNIH SLUŽBI

U procesu izgradnje ekološki odgovorne turističke destinacije ne smije se zanemariti ni uloga države. U Bosni i Hercegovini postoje komunalni redari, čija bi uloga trebala biti primjena zakona i zaštita prirodnih vrijednosti. Međutim, tokom turističke sezone evidentan je nedostatak dovoljnog broja redara na prominentnim lokacijama.

Bilo bi potrebno osigurati veći broj komunalnih redara tokom sezone, povećati njihovu mobilnost te naglasiti njihovu edukativnu i savjetodavnu, a tek sekundarno represivnu ulogu.

3.3. ULOGA VELIKIH TURISTIČKIH SISTEMA

Veliku odgovornost u očuvanju okoliša imaju i veliki turistički sistemi, poput hotela i turističkih kompleksa. Oni se mogu uključiti kroz različite oblike podrške – od edukacijskih aktivnosti, do donacija u vidu vlastitih usluga. Primjer Pionirske doline, gdje se posjetiteljima omogućava besplatna ulaznica ukoliko učestvuju u reciklaži, pokazuje kako jednostavne inicijative mogu potaknuti pozitivne promjene u ponašanju.

3.4. ULOGA MOTIVACIJSKIH MEHANIZAMA

Svaki vid edukacije treba biti praćen motivacijskim mehanizmima. Primjeri poput reciklomata koji vraćaju novac ili nude pogodnosti pokazali su se vrlo učinkovitim. Kroz adekvatnu promociju takvih aktivnosti može se značajno doprinijeti konačnom cilju – formiranju navika i ponašanja koja doprinose očuvanju okoliša.

Slika 2. Primjer reciklomata u gradu Sarajevu.

Izvor: <https://ekograd.ba/reciklomat/>

Slika 3. Primjer motivacije za poticanje reciklaže
 Izvor: <https://ekograd.ba/reciklomat/>

4. ISTRAŽIVAČKI DIO RADA

4.1. CILJ I SVRHA ISTRAŽIVANJA

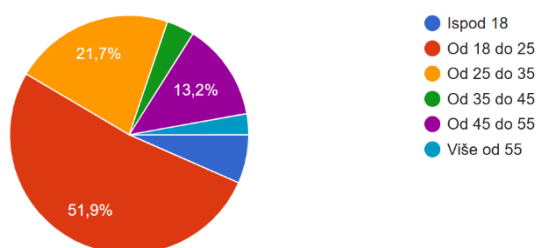
Da bismo spoznali koliki su učinci razvoja održivog planinskog turizma i kakav imaju Cilj istraživanja bio je ispitati svijest i ponašanje turista u vezi s očuvanjem okoliša i reciklažom prilikom posjeta turističkim destinacijama.

Posebna pažnja posvećena je identifikaciji informiranosti turista kroz edukativne materijale, instrukcije i promocije te uočavanju učestalosti prisustva komunalnih redara u turističkim područjima. Svrha istraživanja je pružiti uvid u učinkovitost trenutnih mjera ekološke edukacije i identificirati potencijalne preporuke za unapređenje održivog turizma.

4.2. UZORAK I METODOLOGIJA

Istraživanje je provedeno u online formatu tijekom studenog 2025. godine. Korištena je anketa s ciljem prikupljanja podataka o iskustvima i stavovima turista prema očuvanju okoliša. Uzorak je obuhvatio posjetitelje turističkih destinacija različitih dobnih skupina, a najveći udio ispitanika bio je u kategoriji od 18 do 25 godina, što predstavlja mladu populaciju koja često koristi digitalne platforme za planiranje putovanja.

4.3. DEMOGRAFSKE KARAKTERISTIKE ISPITANIKA

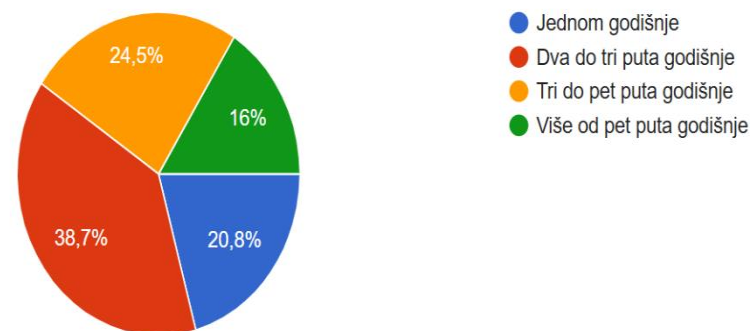

Grafikon 1: Starosna grupa

Izvor: Izradili autori na osnovu rezultata anketnog upitnika

4.3. REZULTATI ISTRAŽIVANJA

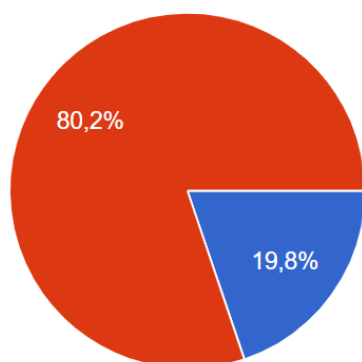
Koliko često putujete?

Grafikon 3: Učestalost putovanja

Izvor: Izradili autori na osnovu rezultata anketnog upitnika

Jeste li prilikom svojih putovanja na određenu destinaciju, dobili instrukcije koje se odnose na ekologiju?

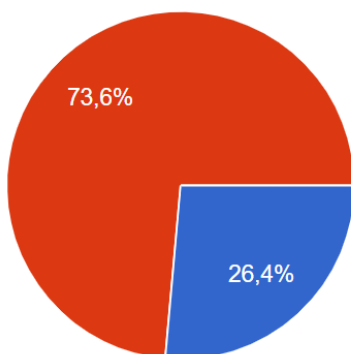

● DA
 ● NE

Grafikon 4: Instrukcije prilikom posjete

Izvor: Izradili autori na osnovu rezultata anketnog upitnika

Jeste li tijekom boravka u poslovnom ili privatnom objektu dobili neku uputu, letak ili brošuru koja Vas upućuje na ekologiju i reciklažu na tom području?

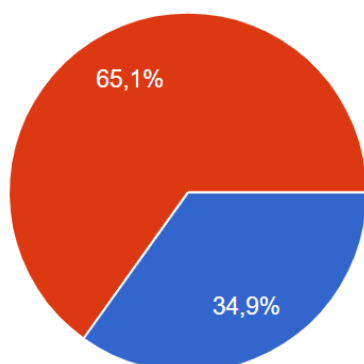

● DA
 ● NE

Grafikon 5: Brošura o ekologiji i reciklaži

Izvor: Izradili autori na osnovu rezultata anketnog upitnika

Jeste li se susreli sa određenom promocijom na turističkom mjestu vezano za ekološku svijest?

● DA
 ● NE

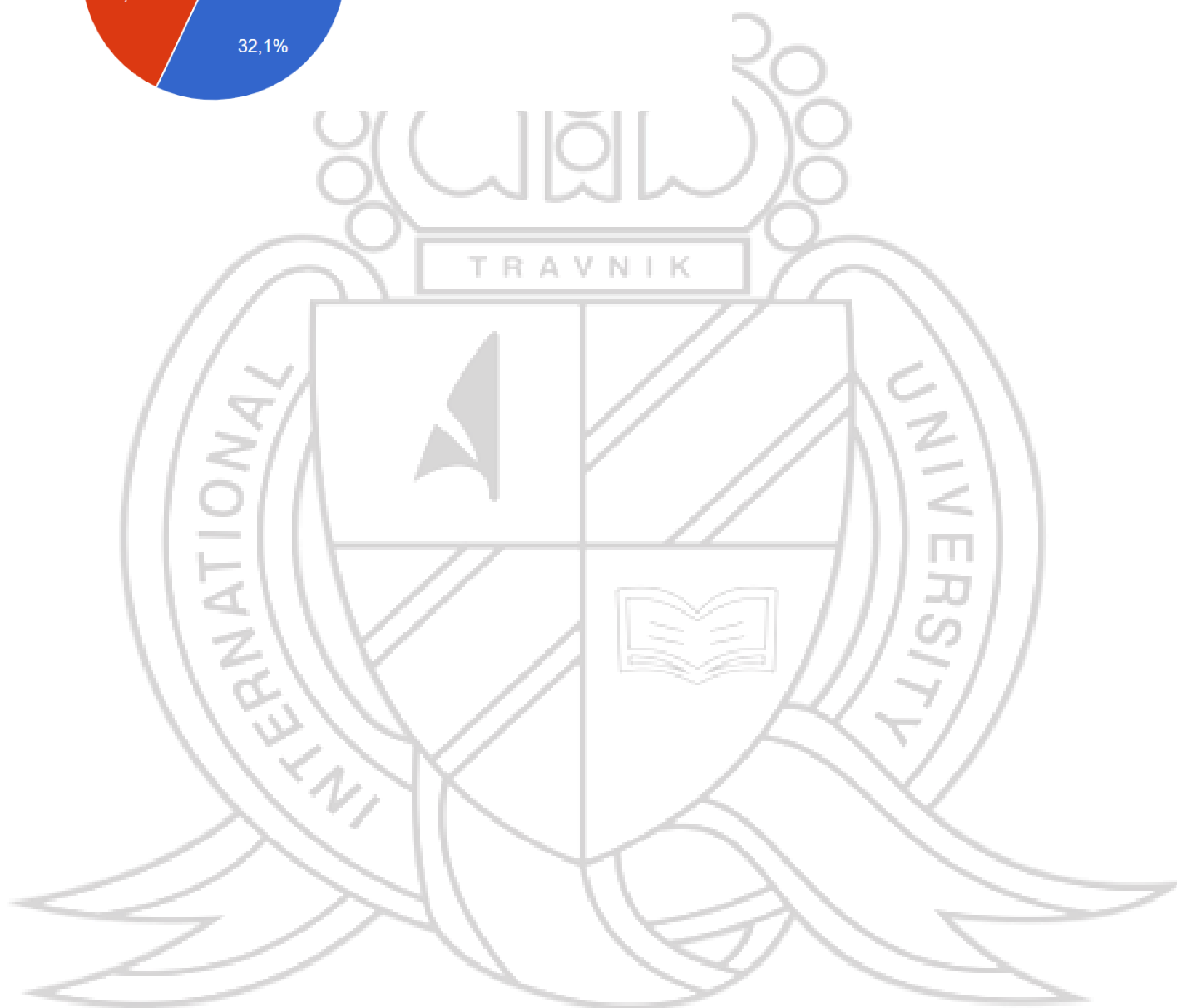
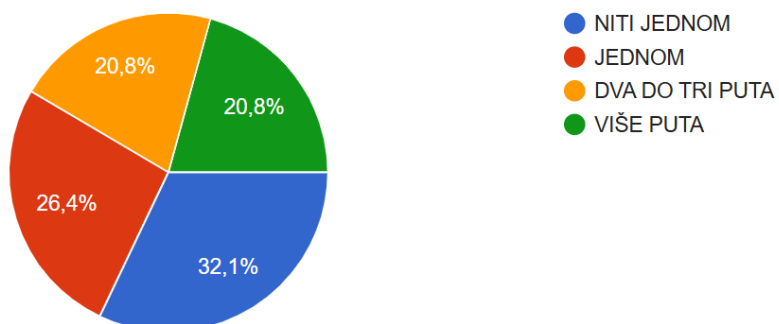
Grafikon 6: Promocija vezana uz ekološku svijest

Izvor: Izradili autori na osnovu rezultata anketnog upitnika

Koliko ste često prilikom posjete turističkoj destinaciji vidjeli komunalnog redara?

Grafikon 7: Učestalost komunalnih redara

Izvor: Izradili autori na osnovu rezultata anketnog upitnika

ZAKLJUČAK

Održivi turizam predstavlja ključni model razvoja turizma koji omogućava uravnotežen spoj gospodarskog interesa, očuvanja okoliša i dobrobiti lokalnih zajednica. Analiza stanja u Bosni i Hercegovini pokazuje da, unatoč postojanju zakonskih okvira i međunarodnih inicijativa, stvarna primjena ekološki odgovornih praksi još uvijek nailazi na izazove. Nedostatak adekvatne infrastrukture, neadekvatno odlaganje otpada, ograničena prisutnost komunalnih redara i nedovoljna edukacija turista ukazuju na potrebu za sustavnim i koordiniranim pristupom.

Masovni turizam, sa svojom intenzivnom sezonskom koncentracijom turista, generira značajan pritisak na prirodne i antropogene resurse, a njegove negativne posljedice uključuju onečišćenje okoliša, gubitak kulturne autentičnosti, degradaciju turističkih destinacija te smanjenje kvalitete turističkog iskustva. U tom kontekstu, razvoj održivog turizma postaje ne samo poželjan, već i nužan za dugoročno očuvanje destinacija.

Rezultati istraživanja provedeni među mladim turistima ukazuju na važnost informiranja i edukacije turista kroz brošure, promotivne video materijale, interaktivne aktivnosti i dostupne infrastrukturne mjere poput zelenih otoka i reciklomata. Ove mjere ne samo da potiču ekološki odgovorno ponašanje, već i oblikuju trajne navike koje doprinose očuvanju okoliša i kvaliteti života lokalnog stanovništva.

Ključ uspjeha u implementaciji održivog turizma leži u suradnji svih aktera:

TURISTIČKIH ZAJEDNICA,
DRŽAVNIH INSTITUCIJA,
PRIVATNOG SEKTORA,
LOKALNIH ZAJEDNICA.

Turističke zajednice igraju važnu ulogu u širenju ekološke svijesti, dok države i komunalne službe osiguravaju regulativu, nadzor i podršku u praksi. Veliki turistički sistemi svojim primjerom i inicijativama dodatno motiviraju turiste na odgovorno ponašanje. Primjena motivacijskih mehanizama, kao što su nagrade za recikliranje, pokazala se izuzetno učinkovita u poticanju pozitivnih promjena.

LITERATURA

Knjige:

1. Alkier Radnić, R. (2009). Turizam u Europskoj uniji. Fakultet za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu.
2. Čavlek, N., i sur. (2011). Turizam: ekonomske osnove i organizacijski sustav. Školska knjiga.
3. Dujmović, M. (2014). Kultura turizma. Sveučilište Jurja Dobrile u Puli.
4. Jadrešić, V. (2010). Janusovo lice turizma: Od masovnog do selektivno–održivog turizma. Plejada.
5. Mehmedović, H. (2024). Zelena ekonomija: Klimatske promjene i zaštita okoline. Izdavačka djelatnost Internacionalnog univerziteta u Travniku.
6. Perić, J., & Šverko Grdić, Z. (2017). Klimatske promjene i turizam. Fakultet za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu.
7. Usorac, M. (2010). Turizam: Poslovna etika & društvena odgovornost & održivi razvoj. Berentin.
8. Valčić, M. (2018). Turizam i kultura. Naklada Juričić d.o.o.
9. Vukonić, B. (2011). Turizam: budućnost mnogih iluzija. Plejada.

Internetski izvori:

- <https://fzofbih.org.ba/zakoni/> (preuzeto 03.11.2025)
- <https://www.dei.gov.ba/bs/zapoceo-proces-programiranja-ipa-2025-2027> (preuzeto 03.11.2025)
- <https://fzofbih.org.ba/zakoni/> (preuzeto 03.11.2025)